

NEDERLANDERS EN HET WK VOETBAL

ACHTERGROND EN HOUDINGEN
OVER VOETBAL, MENSENRECHTEN,
ARMOEDEBESTRIJDING, FIFA EN SPORTERS

**NC
DO**

ONDERZOEKSREEKS 23

NCDO is het Nederlandse kennis- en adviescentrum voor burgerschap en internationale samenwerking. NCDO voert onderzoek uit, geeft trainingen en stimuleert de meningsvorming over mondiale thema's door publicaties te verzorgen en de discussie op gang te brengen. NCDO werkt daarbij samen met overheid en politiek, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en wetenschap.

Heeft u vragen of opmerkingen over dit onderzoek of wilt u op de hoogte worden gehouden van nieuw onderzoek, neem dan contact op met NCDO via onderzoek@ncdo.nl.

Foto omslag: Corbis/Hollandse Hoogte

ISBN: 978-90-74612-56-2

Amsterdam, Juni 2014

NCDO is het centrum voor mondiaal burgerschap.
Postbus 94020, 1090 AD Amsterdam
tel +31 (0)20 568 87 55
onderzoek@ncdo.nl, www.ncdo.nl

NEDERLANDERS EN HET WK VOETBAL

ACHTERGROND EN HOUDINGEN
OVER VOETBAL, MENSENRECHTEN,
ARMOEDEBESTRIJDING, FIFA EN SPORTERS

RIES KAMPHOF
LETTE HOGELING
MICHELLE VAN GEFFEN

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	3
1. INLEIDING	5
2. SPORTTOERNOOIEN EN DE LOKALE OMGEVING	7
2.1. EFFECTEN VOOR DE LOKALE BEVOLKING	7
2.2. KANSEN VOOR DE LOKALE ECONOMIE	11
2.3. ARBEIDSOMSTANDIGHEDEN EN POSITIE VAN ARBEIDERS	14
3. WAAR LIGT DE (SOCIALE) VERANTWOORDELIJKHEID BIJ SPORTTOERNOOIEN?	17
3.1. DE TOEKENNING VAN EEN GROOT SPORTTOERNOOI	17
3.2. NEDERLANDERS EN DE VERANTWOORDELIJKHEID VAN SPORTERS	22
4. GEDACHTEN BIJ HET WK IN BRAZILIË	24
5. TOT SLOT	26
6. METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING	28

SAMENVATTING

Op 12 juni 2014 trapt Brazilië af voor het wereldkampioenschap voetbal in eigen land. NCDO heeft in een representatief onderzoek aan Nederlanders gevraagd hoe zij denken over de effecten van een WK voetbal. Bovendien is gevraagd naar het vertrouwen in sportkoepels als FIFA en IOC en naar de verantwoordelijkheid van sporters tijdens toernooien in het benoemen van problemen als armoedebestrijding en mensenrechten. In deze publicatie worden de achtergronden toegelicht en wordt de houding van Nederlanders geduid in de context. We onderzochten wat *de verwachte effecten (sociaal, economisch, ecologisch) van de organisatie van een WK voetbal zijn en wat de houding van Nederlanders over WK-organisatie en verantwoordelijke sportfederaties, sponsors en sporters is.*

Effecten op lokale bevolking & economie

De eerste associatie van Nederlanders bij het WK voetbal in Brazilië is veelal sport en het oranje-legioen. De meeste Nederlanders zien het WK in Brazilië echter ook niet helemaal los van economische ongelijkheid en armoede. Sterker nog, een groot gedeelte van de Nederlanders denkt dat het WK alleen voordeel oplevert voor de rijken en een merendeel vindt dat Brazilië het geld beter kan uitgeven aan armoedebestrijding dan aan de bouw van WK-stadions. Wel zien Nederlanders ook kansen, zo vinden veel Nederlanders het WK een goed moment om aandacht te vragen voor armoede in Brazilië.

Nederlanders vinden dat er rekening moet worden gehouden met de lokale bevolking bij organisatie van grote sporttoernooien; de lokale ondernemers moeten kansen hebben om mee te profiteren. De meeste Nederlanders vinden het geen goede ontwikkeling dat FIFA en de grote internationale sponsors zich allerlei (belasting) voordelen toe-eigenen. Bij eerdere toernooien bleek al dat vooral dáár de winst van een toernooi terecht komt. Een ruime meerderheid vindt dat FIFA en internationale sponsors gewoon belasting moeten betalen en dat grote sponsors ook ruimte moeten laten aan lokale ondernemers rondom stadions. Daarnaast zou de FIFA volgens Nederlanders niet alleen eisen moeten stellen aan de capaciteit van stadions, maar ook aan de arbeidsomstandigheden bij het (ver)bouwen van die stadions.

Vertrouwen in FIFA, IOC en criteria locatiekeuze

Als het aan Nederlanders ligt moet er niet alleen tijdens het evenement sociale verantwoordelijkheid genomen worden, maar ook vooraf bij de locatiekeuze. Zo moeten mensenrechten volgens velen een belangrijke plaats krijgen bij de locatiekeuze voor een toernooi. Ook het klimaat (weer én sportinfrastructuur) vinden Nederlanders belangrijk.

De locatiekeuze voor een WK en Olympische Spelen vindt plaats achter de gesloten deuren van de FIFA en het Internationaal Olympisch Comité. Dit heeft met name rond de Olympische Spelen in Sotsji en het WK voetbal in Qatar gezorgd voor een storm van kritiek. Dit verklaart mogelijk het relatief lage vertrouwen dat Nederlanders hebben in de grote koepels FIFA en IOC. De KNVB en NOC-NSF halen als nationale sportkoepels nog een krappe voldoende.

Verantwoordelijkheid sporters

Sport staat voor veel Nederlanders op nummer 1, maar dat betekent niet dat de spelers van het Nederlands elftal door Nederlanders helemaal worden gevrijwaard van verantwoordelijkheden. Slechts een minderheid vindt dat de voetballers zich tijdens het WK “niet druk hoeven te maken over armoede in Brazilië”. Er lijkt dus veel waardering te zijn voor (ex-) profspelers die zich maatschappelijk betrokken opstellen.

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

Op donderdag 12 juni 2014 spelen Brazilië en Kroatië de openingswedstrijd van het grootste voetbalevenement ter wereld, het wereldkampioenschap voetbal. Voetbalgrootmacht en opkomende economie Brazilië zal gedurende dit toernooi het centrum van de wereld zijn. Hoewel de Braziliaanse bevolking hoopt op een overwinning van het gastland, is de lokale bevolking niet onverdeeld gelukkig met de keuze voor hun land als organisator. Uit een recente opiniepeiling van het peilingbureau *Datafolha* bleek dat liefst 55 procent van de Brazilianen vindt dat het WK voetbal Brazilië “meer kost dan oplevert” (Blankendaal, 2014; Kiernan, 2014).

Deze bevinding komt niet als een verrassing. Al tijdens het ‘voorproefje’ van het WK, de Confederations Cup in 2013, protesteerden de middenklasse en lagere economische klassen. In Rio de Janeiro waren bijvoorbeeld 100.000 mensen op de been (Gupta, 2013). Hun protestvraag was duidelijk: waarom wordt er geïnvesteerd in Brazilië in de organisatie van een WK en Olympische Spelen (in 2016), terwijl er nog zoveel sociale ongelijkheid bestaat? De protesten worden nog eens extra aangejaagd omdat spoedig na het WK verkiezingen plaatsvinden in Brazilië. Presidente Dilma Rousseff wil worden herkozen, maar haar populariteit is snel tanende: in de periode februari-april 2014 daalde het percentage dat haar beleid ‘goedkeurt’: van 55 procent naar 48 procent van de bevolking (J.P., 2014).

In het stadion waar Brazilië haar openingswedstrijd speelt, in Sao Paulo, vond eind maart het achtste dodelijke arbeidsongeval plaats. Het kan echter nog erger. Bij het bouwen van stadions voor het WK voetbal in Qatar van 2022 zijn alleen in 2013 al 185 Nepalese arbeiders omgekomen ten gevolge van de erbarmelijke werkomstandigheden (Gibson & Pattison, 2014). Op vrijdag 13 juni begint het WK 2014 voor het Nederlands voetbalelftal in speelstad Salvador de Bahia met een wedstrijd tegen Spanje. Vlakbij dit stadion, waar de WK-finalisten van 2010 elkaar weer ontmoeten, kwamen begin april 39 mensen om het leven bij incidenten en plunderingen. De onlusten begonnen

na de afkondiging van een 48-uurs staking door de politie. Zij gebruikten het aanstaande WK om loonsverhoging af te dwingen.

Ondanks de negatieve berichtgeving werkt een groot sportevenement verbreedend en is er opbloeiend toerisme. Bij sporttoernooien kijken mensen van over de hele wereld naar indrukwekkende sportieve prestaties. Over de hele wereld, rijk of arm, zijn topsporters helden en rolmodellen waarnaar wordt opgekeken (Koutrou, 2012).

Hoe denken Nederlanders over het WK in Brazilië, over arbeidsrechten, over toewijzingsprocedures van de FIFA en over de verantwoordelijkheid van sponsors en sporters? Vertrouwen zij de grote sportkoepels? En kunnen sporten zoals voetbal ook als vorm van armoedebestrijding worden gezien? In deze studie wordt ingegaan op deze en andere vragen rondom het WK-voetbal. In februari en maart 2014 hebben respectievelijk 999 en 1.035 Nederlanders vragen over deze onderwerpen beantwoord¹.

Hoofdvraag: Wat zijn de verwachte effecten (sociaal, economisch, ecologisch) van de organisatie van een WK voetbal en wat is de houding van Nederlanders over een WK-organisatie en verantwoordelijke sportfederaties, sponsors en sporters?

Leeswijzer

Deze publicatie is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 gaat in op de voor- en nadelen van het organiseren van een groot sporttoernooi voor de lokale bevolking en economie, en de opinies van Nederlanders hierover. Wat is bijvoorbeeld het effect op de lokale bevolking (2.1), wordt de lokale economie sterker? (2.2) en moet er meer gebeuren aan arbeidsrechten? (2.3). Hoofdstuk 3 gaat over de verantwoordelijkheid van sportkoepels als FIFA en IOC (3.1), over de manier waarop een WK volgens Nederlanders verbonden is aan armoedebestrijding, mensenrechten en de verantwoordelijkheid van sporters (3.2). In hoofdstuk 4 gaan we in op de associaties van Nederlanders bij het WK in Brazilië en in hoofdstuk 5 volgen de belangrijkste conclusies.

¹ Achterin deze publicatie is een methodologische verantwoording opgenomen.

HOOFDSTUK 2

SPORTTOERNOOIEN EN DE LOKALE OMGEVING

De organisatie van een groot, internationaal sporttoernooi zoals een wereldkampioenschap voetbal of de Olympische Spelen kan invloed hebben op de lokale bevolking van een land. Het sporttoernooi heeft invloed op politieke, economische, sociale en ecologische verhoudingen en het imago van een land. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de lokale effecten van de organisatie van zo'n toernooi; de effecten voor de lokale bevolking (2.1), de lokale economie (2.2) en de mensen die werken aan het tot stand komen van het toernooi (2.3).

2.1. Effecten voor de lokale bevolking

Op 25 juni staat een economisch gezien interessante wedstrijd op het programma. In het noordelijke Manaus neemt Zwitserland het op tegen Honduras. Het BNP per hoofd van de bevolking van Zwitserland is 34 keer zo groot als dat van Honduras (zie Tabel 1). Waar de passie van de supporters in de landen vergelijkbaar zal zijn is het verschil in inhoud van de gemiddelde portemonnee enorm. Dit is een verschil tussen landen. Juist in Brazilië zelf zijn de inkomensverschillen enorm en is er dus sprake van veel ongelijkheid onder de Brazilianen. Wat is het effect van de organisatie van het WK voetbal op de lokale bevolking?

Tabel 1 Rijkste en armste landen op WK voetbal (BNP per capita)

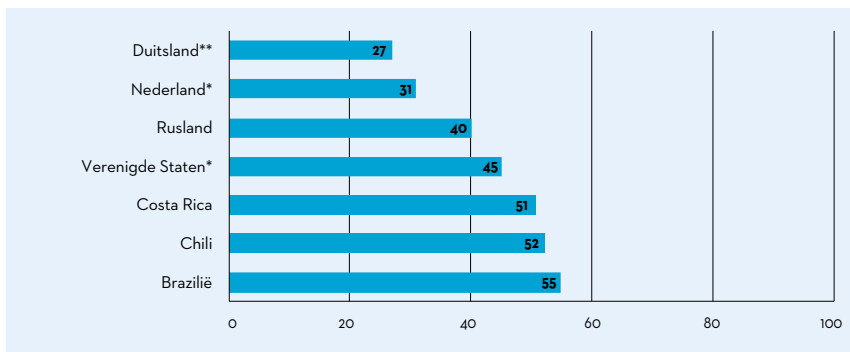
Rijkste Landen	BNP per hoofd(2012)	Armste WK-landen	BNP per hoofd (2012)
1.Zwitserland	78.928 dollar	1. Kameroen	1.167 dollar
2. Australië	67.442 dollar	2. Ivoorkust	1.244 dollar
3. Verenigde Staten	51.749 dollar	3. Ghana	1.605 dollar
4. Japan	46.731 dollar	4. Honduras	2.323 dollar
5. Nederland	45.960 dollar	5. Nigeria	2.722 dollar

Bron cijfers: (World Bank, n.d).

Het vorige WK voetbal in 2010 werd georganiseerd in Zuid-Afrika. Nelson Mandela stelde van tevoren trots: “Het WK voetbal verenigt, het enige op deze planeet dat daadwerkelijk mensen in een land kan verbinden is voetbal” (Mbola, 2011). De inmiddels overleden staatsman had genoeg reden voor deze claim. Bekende economische adviseurs als Grant Thornton en KPMG hadden het ene rooskleurige rapport na het andere geschreven: de organisatie van het WK voetbal zou leiden tot een enorme stroom van geld en banen naar Zuid-Afrika, een hoger BNP, meer buitenlandse investeringen, meer toerisme en positieve rebranding van het merk “Zuid-Afrika”. Deze economische rapporten gingen echter voorbij aan specifieke lokale politiek-economische en politiek-ecologische problemen van Zuid-Afrika (Bond & Cottle, 2011). De ‘carbon footprint’ van het WK in Zuid-Afrika was bijvoorbeeld twee keer zo hoog als die van het WK in Duitsland door langere vluchten (van deelnemers en supporters) en de bouw van nieuwe stadions (United Nations Environment Programme, 2012). Naar negatieve sociale en ecologische effecten van een WK-organisatie wordt doorgaans nauwelijks onderzoek verricht. Dit terwijl bijvoorbeeld ook in Brazilië ecologische én sociale problemen spelen. Uit een studie van de Wereldgezondheidsorganisatie WHO bleek dat WK-stad Sao Paulo al in 2011 de vervuilingnorm liefst 2,5 keer overtreedt, dit zal waarschijnlijk alleen maar erger worden tijdens het WK door het grotere aantal vliegtuigen en de infrastructuur van de stad (Isaude.net, 2013).

Armoede en sociale ongelijkheid in Brazilië

Voor het meten van inkomensongelijkheid wordt vaak gebruik gemaakt van de GINI-coëfficiënt, waarbij een score van 0 staat voor volledige gelijkheid en een score van 100 voor volledige ongelijkheid. Brazilië is een land dat relatief hoog scoort op deze ongelijkheids-indicator (zie Figuur 1). Deze ongelijkheid zorgt ervoor dat mensen protesteren tegen het publieke geld dat wordt besteed aan de organisatie van het WK, terwijl zij liever zouden zien dat dit besteed zou worden aan gezondheidszorg, onderwijs en de verbetering van leefomstandigheden van mensen in sloppenwijken (Gupta, 2013). Daarnaast vonden rondom sporttoernooien zoals het WK in Zuid-Afrika en de Olympische Spelen in Peking, Seoul en Mexico-Stad nogal eens gedwongen huisuitzettingen plaats (De Bruijn & Mamadouh, 2011; Hazewinkel, 2001). Dit wordt ook door de VN en haar Speciale Rapporteur voor Adequate Huisvesting onderkend als een sociaal probleem rond deze zogenaamde ‘mega-events’ (United Nations General Assembly, 2009).

Figuur 1 Grote ongelijkheid in Brazilië t.o.v andere landen.

Bron cijfers: Wereldbank, CIA Factbook. Gini coëfficiënten 2009, *=2007, **=2006.

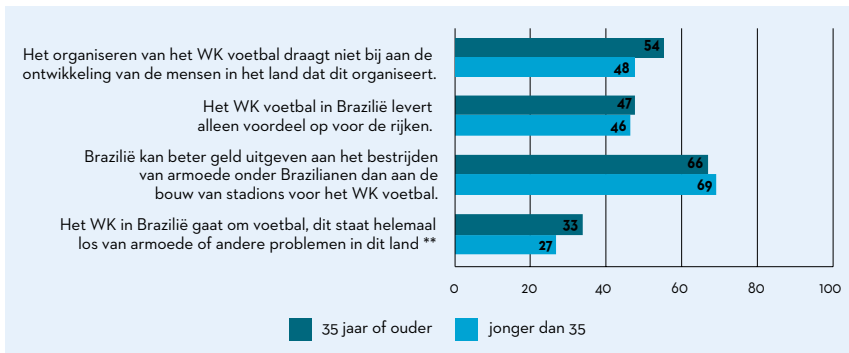
Sport, en met name voetbal, wordt echter ook wel degelijk ingezet als vorm van armoedebestrijding (zie Box 1). Zowel (internationale) sportorganisaties als professioneel sporters zetten zich via ontwikkelingsprojecten in om armoede tegen te gaan. Daarbij wordt in het project vaak een verbinding met de sport gelegd.

Box 1 Voetbal en Water als armoedebestrijding

Lilianne Ploumen, minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, en oud-voetballer Pierre van Hooijdonk hebben afgelopen zaterdag vlak voor de oefeninterland tussen Oranje en Ghana de aftrap van de inzamelingsactie voor de campagne 'Voetbal voor Water' verricht. In het project 'Football for Water: Sanitation & Hygiëne' werkt de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB) samen met publieke en private partners als Simavi, Vitens, Unicef en het Ministerie van Buitenlandse Zaken. 750.000 kinderen in Ghana, Kenia en Mozambique worden door een campagne bewust gemaakt van persoonlijke hygiëne. Daarnaast worden drinkwater- en sanitaire voorzieningen aangelegd en geeft een 'WorldCoach' advies.

Opinie Nederlanders: armoedebestrijding betere geldbesteding dan WK-organisatie

Denken Nederlanders dat de lokale bevolking in Brazilië zal profiteren van het feit dat het WK in de zomer van 2014 in hun land georganiseerd wordt? Nog geen derde van hen (32%) vindt dat het WK in Brazilië enkel om voetbal moet gaan, en losstaat van armoede of andere problemen in dit land. Jongere Nederlanders (jonger dan 35 jaar) hebben wat meer oog voor de lokale problemen rondom het evenement dan oudere Nederlanders (Figuur 2). Nederlanders zijn meer verdeeld over wat het WK in Brazilië de lokale bevolking kan opleveren; 47 procent denkt dat het toernooi alleen voordeel op zal leveren voor de rijken. Ruim de helft van de Nederlanders (52%) vindt daarnaast dat de organisatie van een wereldkampioenschap voetbal niet bijdraagt aan de ontwikkeling van de mensen in het gastland. Ruim twee derde van de Nederlanders denkt dat Brazilië beter geld uit kan geven aan het bestrijden van armoede onder de lokale bevolking dan aan de bouw van stadions voor het WK voetbal. Ruim twee derde van de Nederlanders denkt dat Brazilië beter geld uit kan geven aan het bestrijden van armoede onder de lokale bevolking dan aan de bouw van stadions voor het WK.

Figuur 2 Stellingen Brazilië, effecten lokale bevolking (% (helemaal) mee eens), naar leeftijd. Gewogen resultaten, n = 999.

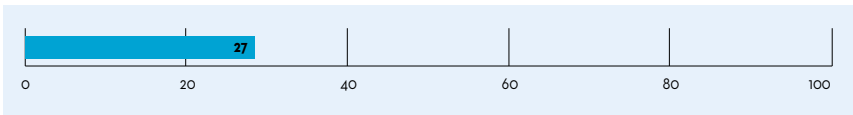
Een beter imago?

De grote ongelijkheid, armoede en gebrek aan sociale en infrastructurele voorzieningen binnen een land, laten onverlet dat een WK voetbal, net als een Olympische Spelen, een unieke kans is ter promotie van het land en haar bevolking. Zeker bij uitblijven van criminaliteit en logistieke problemen ziet de hele wereld een land stralen. Naar de WK-finale van 2010 tussen Nederland en Spanje keken wereldwijd 1 miljard mensen. Die zagen een prachtig Johannesburg en blije supporters met vuvuzela's: een beeld wat ook Rio de Janeiro de wereld hoopt te laten zien in juli 2014 bij de WK-finale.

Box 2 Imago van vrouwen en het WK

Begin februari ontstond een rel naar aanleiding van shirts van Adidas, gedrukt voor het WK. Deze werden als ‘te seksistisch’ gezien door de feministische Braziliaanse beweging. Zij maken zich zorgen over verkrachtingen tijdens het WK door buitenlandse toeristen en Braziliaanse mannen. Ook de vrouwelijke president Rousseff reageerde heftig op de ontwerpen. Onder de vorige president (Lula) werd juist een ‘Ministerie voor de Vrouw’ opgericht en werd een wet tegen vrouwengeweld aangenomen. Toch blijkt uit een recente opiniepeiling door het Braziliaanse economische bureau van de regering IPEA dat 65 procent van de Brazilianen instemt met de stelling dat het gerechtvaardigd is om vrouwen te verkrachten die te schaars gekleed zijn (“Geweld tegen vrouwen”, 2014; Aplicada, 2014; Rabanea, 2014). De shirts van Adidas zijn naar aanleiding van de commotie uit de verkoop gehaald.

Er worden van de organisatie van een WK dus ook andere (dan economische) opbrengsten verwacht, met name in de vorm van een beter imago voor het land dat het WK organiseert. Nederlanders lijken niet zo positief over deze opbrengst; slechts 27 procent van de Nederlanders denkt dat het organiseren van een WK een land wereldwijd een beter imago bezorgt (Figuur 3).

Figuur 3 Het organiseren van het WK-voetbal bezorgt dit land wereldwijd een beter imago (% (helemaal mee eens)). Gewogen resultaten, n = 1.035.

2.2. Kansen voor de lokale economie

De wereld verandert. Economische groei zit met name in opkomende economieën als de BRICS-landen (Brazilië, Rusland, India, China en Zuid-Afrika). Deze verandering in de wereldwijde economische situatie zie je ook terug in de toewijzing van wereldkampioenschappen voetbal. De ‘voetbal-versie’ van de BRICS is BRQS: Brazilië, Rusland, Qatar en Zuid-Afrika, de vier opeenvolgende organisatoren van het WK voetbal. Profiteren ook de lokale economieën van de organisatie van een WK voetbal?

Voor de grote wereldeconomieën gold niet automatisch dat een organisatie van een WK voetbal zorgde voor meer economische groei. In een langjarige studie van Szymanski (2002) naar de grote wereldeconomieën bleek zelfs dat de landen die een WK organiseerden in dat jaar juist een lagere economische groei noteerden (Szymanski, 2002). De directeur van het *German Institute for Economic Research* liet na de organisatie van het WK voetbal 2006 in Duitsland optekenen dat het allemaal erg gezellig was, maar dat men niet kon spreken van bijdrage van de organisatie van een WK voetbal aan economische groei. De grote economische winnaars waren de FIFA en Duitse voetbalbond DFB, die respectievelijk 254 miljoen en 21 miljoen euro konden bijschrijven (Samson, 2007).

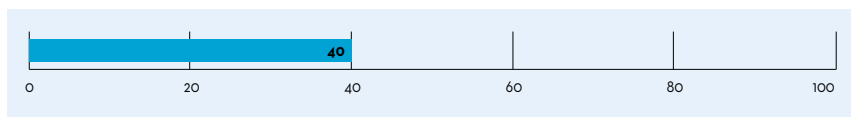
Gold dit ook voor Zuid-Afrika, als opkomende economie trots organisator van het WK voetbal in 2010? De vooraf gepresenteerde werkgelegenheid-cijfers in de economische ‘impact’ rapporten van het WK waren positief. Het Bruto Nationaal Product groeide ook en toeristen kwamen massaal op bezoek in de maanden voorafgaand en na het WK. Er kwamen 42 procent meer toeristen in 2010 dan in 2009. Toch bleek achteraf sprake van zogeheten ‘baanloze groei’. Door illegale arbeidsmigranten, automatisering en ‘efficiëntere’ productie waren er juist minder banen voor de lokale bevolking ondanks de economische groei. Dit fenomeen was bijvoorbeeld te zien in de toerisme-sector. In 2009 daalde het aantal mensen werkzaam in toerisme in Zuid-Afrika ten opzichte van 2008: 398.100 ten opzichte van 421.800 lokale werkenden. Ondanks de subsidies van de overheid voor dit grote sportevenement werd het aantal banen voor de lokale bevolking minder. Toenemende competitie voor een kleiner aantal banen zorgt bovendien voor lagere lonen, een verschijnsel wat zich nog sterker voordoet bij de stadions (zie paragraaf 2.3). Het fenomeen van baanloze groei is maatgevend voor armoede en ongelijkheid in Zuid-Afrika en het WK voetbal heeft niet bijgedragen aan het bestrijden van dit probleem (Bond & Cottle, 2011).

Een ander belangrijk punt werd ook al door de directeur van het Duitse economische instituut genoemd. De (economische) voordelen van het sportevenement gelden met name voor de hoogwaardigheidsbekleders en multinationals. De FIFA heeft bijvoorbeeld wetgeving afgedwongen die het mogelijk maakt om concurrenten van haar marketingpartners op non-actief te stellen. Rondom de stadions hebben de multinationals een monopolie-positie (“UEFA-bobo’s betalen geen taks,” 2014). De kramen van lokale kleine marktverkopers worden daar niet geduld. Daarnaast zijn de belastingvoordelen voor de FIFA en belanghebbenden groot. Wanneer Nederland tijdens het EK voetbal van 2020 wedstrijden krijgt toegewezen hoeven Europese voetbalbond UEFA en officials bijvoorbeeld geen

belasting te betalen en mag kapitaal in- en uitstromen zonder inmenging van de Nederlandse belastingdienst (“UEFA-bobo’s betalen geen taks”, 2014). Tijdens het WK van Zuid-Afrika investeerde de FIFA 500 miljoen, maar daar stonden ruim 3 miljard aan inkomsten tegenover (Coates, 2012).

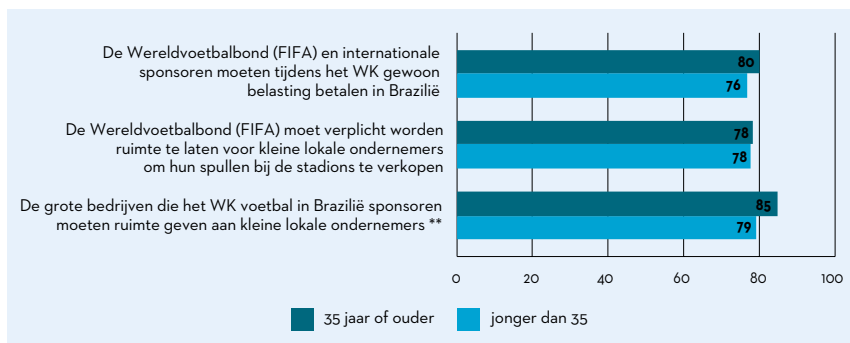
Opinie Nederlanders: FIFA moet belasting betalen

We vroegen Nederlanders in hoeverre zij denken dat de organisatie van een WK de economie van het gastland goed doet. Een substantieel deel (40%) van hen verwacht dat de organisatie van een wereldkampioenschap voetbal goed is voor de nationale economie (Figuur 4).

Figuur 4 Het organiseren van het Wereldkampioenschap voetbal is goed voor de economie van het land waar het toernooi plaatsvindt (% (helemaal) mee eens). Gewogen resultaten, n = 1.035.

Een deel van de Nederlanders gelooft dus niet dat de organisatie van een WK de economie in een land ten goede zal komen. Eerder wezen we al op de verschillen die lijken te gelden bij de economische opbrengsten: belastingvoordelen en regels rondom marketing en sponsoring vallen uit in het voordeel van multinationals en de internationale bonden in plaats van de lokale ondernemers. Nederlanders zijn het over het algemeen niet eens met deze regels, zo blijkt. Een ruime meerderheid van de Nederlanders (79%) vindt dat de FIFA en de internationale sponsors tijdens het WK gewoon belasting moeten betalen in Brazilië (Figuur 5). Ook moet er genoeg ruimte zijn voor (kleine) lokale ondernemers tijdens het toernooi.

Figuur 5 Stellingen kansen voor de lokale economie (% (helemaal) mee eens), naar leeftijd. Gewogen resultaten, n = 999, ** sig. p < .01.

Opvallend is dat oudere Nederlanders vaker vinden dat er meer ruimte moet komen voor lokale ondernemers. Mogelijk spreken internationale sponsors met hun campagnes jongeren meer aan; zo zijn bijvoorbeeld Adidas en Coca-Cola officiële partners van de FIFA voor het WK in Brazilië.

2.3. Arbeidsomstandigheden en positie van arbeiders

Één van de rijkste landen ter wereld ontbreekt op het WK voetbal van 2014, maar mag wel het WK van 2022 organiseren: Qatar. Daar wordt op dit moment voor een geschatte 28 miljard euro vanuit het niets een complete stad gebouwd: Lusail City. In Lusail City zal ook een stadion met 90.000 zitplaatsen komen waar in 2022 de WK-finale wordt gespeeld. Dit stukje land wordt met name opgebouwd door (illegale) Nepalese gastarbeiders. Hun situatie lijkt daadwerkelijk op ‘slavernij’ volgens de definitie van de International Labour Organization (ILO): de arbeiders worden gedwongen lange dagen te maken, krijgen vaak maanden niet betaald en niet voldoende water te drinken in de woestijnhitte (Pattison, 2013). De Nepalese ambassade in Doha rapporteerde bijvoorbeeld dat tussen 4 juni en 8 augustus 2013 liefst 44 doden door hartaanvallen en uitdroging vielen te betreuren.

Arbeidsmigranten pauzeren in Qatar (bron: Azad Essa/Al Jazeera).

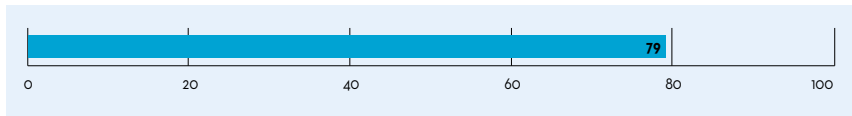
Uit een onderzoek van Profundo, in opdracht van FNV, bleek dat de arbeidsomstandigheden rondom Braziliaanse stadions ook niet voldoen aan internationale standaarden. Bij veel stadions werden stakingen, dodelijke ongevallen, bouwvertragingen, schendingen van het recht op vereniging, verdringing van lokale werknemers en een gebrek aan werknemersveiligheid gerapporteerd (Riemersma, 2013). Zo stortte een deel van het stadion in Sao Paulo, waar Nederland haar tweede groepswedstrijd speelt, in waardoor twee bouwvakkers overleden in november 2013. Ook in Nederland heeft de situatie rond WK-stadions tot Tweede Kamervragen geleid, met name over de opname van mensenrechtennormen (werknemersrechten) in de reglementen van internationale sportfederaties (“Vragen Kamerleden”, 2013).

De FIFA heeft als richtlijn dat er tenminste acht moderne stadions voor een WK voetbal kunnen worden gebruikt met een capaciteit van 40.000 tot 60.000 personen. Zowel de eis van moderniteit als capaciteit zorgt ervoor dat bestaande stadions vaak moeten worden verbouwd of dat er nieuwe stadions moeten worden gebouwd. In Zuid-Afrika is alleen al in WK-stadions, exclusief overige infrastructuur, 2,5 miljard dollar geïnvesteerd. Bij het WK in Duitsland kwamen die investeringskosten voornamelijk vanuit de voetbalclubs en private investeerders (60 procent), in Zuid-Afrika en in Brazilië werd en wordt dit grotendeels

met publiek geld gefinancierd. Deze stadions zijn na het bouwen toegerust op 40 tot 60 duizend supporters. Het is interessant om hierbij in ogenschouw te nemen dat het gemiddelde bezoekersaantal van een wedstrijd in de hoogste Braziliaanse voetbalcompetitie niet meer dan 14,976 toeschouwers was in 2011 (Alm & Andersen, 2012).

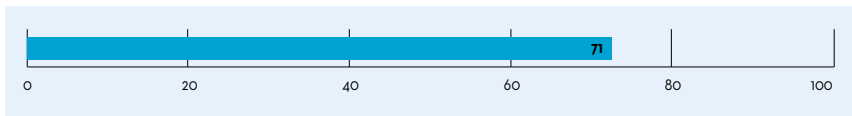
Opinie Nederlanders: FIFA moet ook eisen stellen aan arbeidsomstandigheden

De overgrote meerderheid van de Nederlanders (79%) vindt dat de FIFA eisen moet stellen aan de arbeidsomstandigheden van werknemers rond WK-stadions (Figuur 6).

Figuur 6 Stelling: De Wereldvoetbalbond moet eisen stellen aan de arbeidsomstandigheden van (gast) arbeiders die meebouwen aan de stadions (% (helemaal) mee eens). Gewogen resultaten, n = 999.

Tijdens een WK kan ook op een andere manier rekening worden gehouden met arbeidsomstandigheden, namelijk door aandacht te besteden aan de manier waarop merchandise geproduceerd wordt. Nederlanders vinden dit veelal wel een goed idee. Ruim 70 procent geeft aan dat liefst alle kleding en accessoires zoals petjes en toeters die verkocht worden tijdens het WK voetbal in Qatar 'eerlijk' geproduceerd moeten zijn (Figuur 7). Er is niet gevraagd in hoeverre Nederlanders bereid zijn meer te betalen voor deze merchandise als deze Fair Trade zou zijn. Mogelijk ligt het aandeel Nederlanders dat bij een hogere prijs nog steeds prioriteit zou geven aan Fair Trade merchandise lager.

Figuur 7 Alle fan kleding (shirts, petjes, toeters enz.) die verkocht wordt tijdens het WK-voetbal in Qatar moet eerlijk geproduceerd zijn (Fair Trade) (% (helemaal) mee eens). Gewogen resultaten, n = 999.

HOOFDSTUK 3

WAAR LIGT DE (SOCIALE) VERANTWOORDELIJKHEID BIJ SPORTTOERNOOIEN?

Keuzes voor locaties van Olympische Spelen en Wereldkampioenschappen voetbal leiden wereldwijd vaak tot forse kritiek. Zo zouden mensenrechten te weinig worden meegenomen in de keuze, en zijn criteria voor toewijzing veelal onbekend (3.1). Na de toewijzing zijn de sporters zelf aan de beurt. Profvoetballers doen bijvoorbeeld mee in maatschappelijke projecten en zetten zich in voor sociale vraagstukken, maar is er ook een rol voor hen tijdens toernooien? (3.2) De vraag is; waar ligt de (sociale) verantwoordelijkheid bij sporttoernooien?

3.1. De toekenning van een groot sporttoernooi

Toekenning

Hoe komt de keuze om een toernooi in een bepaald land te houden eigenlijk tot stand? De verantwoordelijkheid voor de keuze van de locatie voor sporttoernooien als de Olympische Spelen en het WK voetbal ligt respectievelijk bij het Internationaal Olympisch Comité en de FIFA. Het IOC vraagt de verschillende Nationale Olympische Comités (NOC's) om steden voor te stellen die interesse hebben om de Spelen te organiseren (International Olympic Committee, 2013). Vergelijkbaar nodigt de FIFA de nationale voetbalbonden (bijv. KNVB) uit om een voorstel in te dienen, ook namens gemeenten en regering. Deze voorstellen worden beoordeeld. Na zo'n beoordeling stemmen de 110 hoogwaardigheidsbekleders van het Internationaal Olympisch Comité over de locatie van de Spelen; over de locatie van het WK stemmen de 24 leden van het FIFA bestuur (Keogh, 2010). Deze toewijzing van zowel de Olympische Spelen als het WK gebeurt achter gesloten deuren (Van den Bos, 2013; Jennings, 2011).

Kritiek op locatiekeuze

Kritiek op de keuze van locaties van grote sporttoernooien is niet nieuw in de geschiedenis (Hazewinkel, 2001). Geen enkele locatiekeuze lijkt onbetwist. Zo staat de kritiek op de keuze voor de Olympische Spelen in Peking van 2008, waar volgens velen de mensenrechten niet gewaarborgd werden, vast nog vers in het geheugen. Toch waren de Nederlandse sporters en een vertegenwoordiging van de regering daar aanwezig. IOC-lid Hein Verbruggen zei hierover destijds “Ach, we weten uit ervaring dat de pers in de week voor de Spelen, als er nog niet wordt gesport, onderwerpen zoekt. En als je het niet kunt hebben over gebouwen die nog niet gereed zijn, komen de bekende thema’s als mensenrechten, milieu en gesloten websites voorbij” (Stouwdam, 2008). De Nederlandse regering, het Internationaal Olympisch Comité (IOC), het Nationaal Olympisch Comité (NOC*NSF) of KNVB heeft in de geschiedenis dan ook niet vaak opgeroepen om een internationaal sporttoernooi te mijden, ondanks dat het bijna elk toernooi weer ter discussie staat². De meest recente oproep van de Nederlandse regering om niet naar de Olympische Spelen te gaan was in 1980, toen de Spelen in Moskou werden gehouden³. Toch besloten de sportbonden, op de hockeyers na, af te reizen naar Moskou. Wat moeten we van IOC, NOC*NSF, FIFA en KNVB verwachten?

Kritiek op keuzes en toewijzingen komt inmiddels niet meer alleen uit de Tweede Kamer of van actiegroepen, maar ook van de sportbonden en Olympisch Comités zelf. NOC*NSF-directeur Gerard Dielessen gaf recent aan dat hij vindt dat mensenrechten in de toekomst zwaarder moet wegen bij de locatiekeuze voor de organisatie van de Olympische Spelen (NOS, 2014b). Vakbond FNV riep dit voorjaar in een open brief de KNVB op de misstanden bij de bouw van de stadions in Qatar voor het WK in 2022 aan de orde te stellen (Heerts, 2014). In reactie hierop gaf ook de voetbalbond aan, dat ‘bij de toewijzing van mondiale toernooien als het WK voetbal de mensenrechten moeten kunnen worden gegarandeerd door het gastland’ (KNVB, 2014). Nieuw is de oproep tot het respecteren van mensenrechten als criterium bij de locatiekeuze (vooraf), en niet (achteraf) als die keuze al gemaakt is, al dan niet overgaan tot een boycot’ (Karimi, 2013).

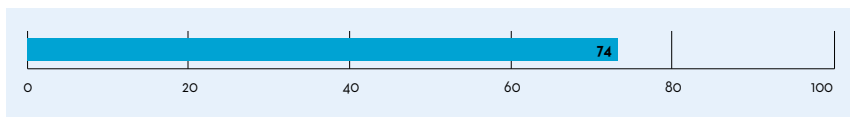
² Bijvoorbeeld in Mexico 1968 na de studentenprotesten of na de terroristische aanslagen in München 1972.

³ de regering vond nadat Andrej Sacharov was verbannen, dat Nederland niet naar de Spelen moest gaan. (Hazewinkel, 2001)

De bestuurders die de locaties kiezen lijken zich steeds eerder en steeds meer bewust van hun (sociale) verantwoordelijkheid. Achter gesloten deuren zullen de FIFA en de comités in de toekomst kritischer moeten gaan kijken naar de bescherming van mensenrechten in mogelijke gastlanden. Wat vinden Nederlanders belangrijke voorwaarden voor locatiekeuze en waar moeten, volgens hen, het IOC en de FIFA rekening mee houden?

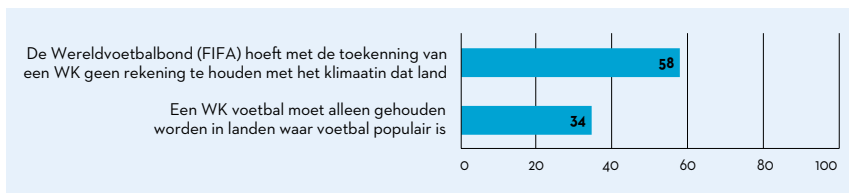
Wat vinden Nederlanders belangrijk?

Nederlanders vinden het respecteren van mensenrechten een belangrijke voorwaarde voor de toekenning van een sportevenement. Liefst 74 procent vindt dat mensenrechten door het IOC mee moeten worden genomen bij de locatiekeuze voor de Olympische Spelen (Figuur 8).

Figuur 8 IOC en mensenrechten, % (helemaal) mee eens. Gewogen resultaten, n=999,

Niet alleen mensenrechten; ook klimaat wordt belangrijk gevonden. Zo vind een meerderheid (58%) van de Nederlanders dat de FIFA rekening moet houden met het klimaat op een bepaalde locatie (Figuur 9). In de media is veel kritiek gekomen op de keuze voor Qatar (2022), onder andere ook omdat in Qatar in de zomer temperaturen van 40 en soms zelfs 50 graden Celsius worden bereikt. Het idee van gekoelde stadions om sporten mogelijk te maken is niet bepaald duurzaam (bijv. airconditioning kost veel energie). Het idee is nu het WK in de winter en niet in de (te hete) zomer van Qatar te houden (Vissers, 2013). Op dit idee is ook het nodige commentaar. Zo zouden de Europese competities in het gedrang komen, en zijn de televisiecontracten al gesloten voor een evenement in de zomer. Zelfs Sepp Blatter, voorzitter van de FIFA, geeft inmiddels toe dat het toewijzen van het WK aan Qatar een fout was, en de weersomstandigheden zijn onderschat (NOS, 2014a).

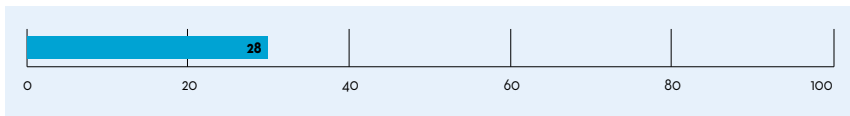

Figuur 9 Criteria klimaat & populariteit, % (helemaal) mee eens. Gewogen resultaten, n=999.

Bezwaren om het WK in Qatar 2022 te houden beperken zich niet tot het klimaat, ook het feit dat voetbal geen populaire sport is in Qatar is een reden voor onbegrip bij menig voetballiefhebber. Zo concludeert voetbalverslaggever Willem Vissers dat het idee om in een land ‘zonder voetbalcultuur, zonder ook maar één speler die iets heeft betekend in de mondiale voetbalgeschiedenis’ een WK te laten organiseren onbegrijpelijk is (Vissers, 2013). Nederlanders zijn hier een stuk verdeelder over dan over klimaat. Zo vindt een derde van de Nederlanders (34%) dat een WK voetbal alleen gehouden moet worden in landen waar voetbal populair is (Figuur 9), maar is tegelijkertijd een zelfde aantal (34%) het hier niet mee eens. Daarbij vinden ouderen (36%) de populariteit van voetbal vaker een voorwaarde voor locatiekeuze dan jongeren (29%).

Hebben Nederlanders vertrouwen in de FIFA, het IOC, NOC-NSF en KNVB? Dat de toewijzing van zowel de Olympische Spelen als het WK plaatsvindt achter gesloten deuren is deels om hoogwaardigheidsbekleders (zoals voormalig-IOC lid Koning Willem-Alexander) te beschermen. Deze beslotenheid zorgt wel voor een risico, namelijk gevoeligheid voor corruptie. De berichten over corruptie bij de toewijzing van het WK aan Rusland 2018 en Qatar 2022 stapelen zich op. Wat is de stand van zaken nu? Twee van de 24 leden van het FIFA bestuur zijn geschorst op verdenking geld te hebben aangenomen in ruil voor hun stem (“FIFA wijst beroep van geschorste leden af,” 2011), in totaal zijn zelfs meer dan de helft van de 22 mannen die gestemd hebben over de toewijzing van het WK aan Rusland en Qatar niet langer lid van het FIFA bestuur doordat ze verwickeld zijn in corruptieschandalen (Gibson, 2014). Het laatste nieuws is dat zelfs voorzitter Sepp Blatter toegeeft dat politieke belangen een rol hebben gespeeld bij de keuze (NOS, 2014a).

De berichten over de corruptieschandalen binnen de internationale sportorganen lijken veel Nederlanders te hebben bereikt. 31 procent van de Nederlanders ziet corruptie als onoverkomelijk aanwezig bij de toekenning van toernooien (Figuur 10). Een vergelijkbaar aandeel (28%) ziet wel kansen (en heeft nog hoop) dat dit wel te voorkomen is.

Figuur 10 Bij de toekenning van een groot sportevenement aan een land is corruptie te voorkomen, % (helemaal) mee eens. Gewogen resultaten, n=999.

Met het vertrouwen dat Nederlanders hebben in de sportbonden en comités is het niet goed gesteld. Vooral in de FIFA hebben de Nederlanders gemiddeld weinig vertrouwen, op een schaal van 1 tot 10 haalt de Wereldvoetbalbond maar een 4,2 (Tabel 2). Met een krappe voldoende (5,8) doet het NOC*NSF het in vergelijking met het IOC, de FIFA en KNVB nog het beste. Op de vraag 'waaraan denkt u bij de Wereldvoetbalbond FIFA' geven veel Nederlanders aan, dat zij aan corruptie, geld, Sepp Blatter, fraude en macht denken. Dit kan het gebrekkige vertrouwen in deze organisatie verklaren. Over het algemeen is het zo dat naarmate mensen meer weten over een bepaald instituut de kans groter is dat zij het vertrouwen (Hudson, 2006). Dit kan verklaren waarom de Nederlanders meer vertrouwen hebben in de nationale organisaties (NOC*NSF & KNVB) dan in de internationale organisaties (FIFA & IOC).

Tabel 2 Gemiddeld vertrouwen (schaal 1-10) van Nederlanders in...

	Gemiddeld vertrouwen
de FIFA (Wereldvoetbalbond)	4,2
het IOC (Internationaal Olympisch Comité)	5,1
het NOC * NSF (Nederlands Olympisch Comité)	5,8
de KNVB (Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond)	5,5

Gewogen resultaten, n = 1.035.

Opvallend is dat vrouwen (4,4) gemiddeld meer vertrouwen hebben in de FIFA dan mannen (4,0)⁴. Een mogelijke verklaring kan zijn dat mannen⁵ beter op de hoogte zijn van de vele schandalen rondom de FIFA. Meer weten over het instituut de FIFA is in dit geval juist negatief voor de mate van vertrouwen. Voor het Internationaal Olympisch Comité geldt dat ouderen gemiddeld

⁴ Significant bij $p < .01$

⁵ Aanname dat mannen gemiddeld meer interesse hebben in voetbal.

minder vertrouwen hebben in het IOC dan jongeren, ook uit andere studies blijkt dat jongeren over het algemeen meer vertrouwen in instituties hebben (Kloosterman & Schmeets, 2010). Daarnaast hebben Nederlanders uit een lagere sociale klasse meer vertrouwen in de KNVB en het NOC*NSF dan Nederlanders uit een hogere sociale klasse.

Over het algemeen zien Nederlanders verantwoordelijkheid bij de FIFA, IOC, NOC*NSF en KNVB om op te komen voor mensenrechten. Tegelijkertijd hebben de Nederlanders over het algemeen weinig vertrouwen in deze instituties. Mogelijk is het meenemen van mensenrechten in de locatiekeuze (en het tegengaan van corruptie) de kans voor deze instituties om wat van dit vertrouwen terug te winnen. Één ding is wel duidelijk: Nederlanders vinden dat toewijzing over meer gaat dan geld en sport alleen.

3.2. Nederlanders en de verantwoordelijkheid van sporters

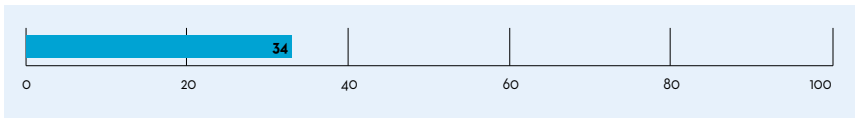
Welke rol zien Nederlanders voor de profvoetballers tijdens het WK? Sporters worden vaak juist gevrijwaard van (politiek-morele) verantwoordelijkheden en er wordt gefocust op hun sportieve prestaties. In een recente grote reclamecampagne van de FIFA 'No to Racism' spreekt onder andere Robin van Persie, speler van het Nederlands elftal, zich echter uit tegen racisme. De FIFA hoopt dat de profvoetballers met hun voorbeeldfunctie iets kunnen doen tegen racisme, op en vooral ook buiten de voetbalvelden. Van Persie neemt hier verantwoordelijkheid.

Box 3 Clarence Seedorf: Voetbal en Millenniumdoelen

Clarence Seedorf is inmiddels weer terug in Europa. In Brazilië betreurden ze zijn vertrek. Tijdens zijn kortstondige avontuur bij Botafogo (2012-2014) in Rio de Janeiro had Seedorf indruk gemaakt, en niet alleen op het veld. Seedorf manifesteerde zich al eerder als een zeer betrokken voetballer. In 2008 kreeg hij de *Millenniumschoen Award* voor het werk van zijn stichting *Champions for Children*. De stichting richt zich met onderwijs- en sanitatieprojecten op verbetering van leefomstandigheden voor kinderen en jongeren in Suriname, Kenia, Cambodja en Brazilië (Rijksoverheid, 2008).

We zagen al eerder dat de meerderheid van de Nederlanders vindt dat het WK in Brazilië niet enkel om voetbal moet gaan, en niet losstaat van armoede of andere problemen in dit land. Als het gaat om sporters zien we iets soortgelijks. Slechts één op de drie Nederlanders vindt dat voetballers zich tijdens het WK in Brazilië niet druk hoeven te maken over de armoede daar. Nederlanders vrijwaren 'hun'

sporters dus geenszins van hun (morele) verantwoordelijkheid (Figuur 11). Zelfs degenen die het WK vooraleerst met sport, oranje en cultuur associëren zijn die mening toegedaan. Zij geven net zo vaak als Nederlanders die het WK vooral met armoede associëren aan dat voetballers zich in Brazilië druk moeten maken over armoede. We kunnen concluderen dat sport voor veel Nederlanders tijdens het wereldkampioenschap op nummer één staat, maar dat dit zeker niet betekent dat er geen verantwoordelijk gedrag van de sporters wordt verwacht.

Figuur 11 Voetballers hoeven zich tijdens een WK niet druk te maken over armoede in Brazilië (% (helemaal) mee eens) Gewogen resultaten, n = 999.

Profvoetballers en andere professionele sporters kunnen ook rolmodellen zijn. Tijdens een internationaal evenement bereiken sporters een groot publiek. Vanuit hun achtergrond of betrokkenheid kunnen zij zo een voorbeeld zijn voor anderen (zie box 4).

Box 4 Dakloos tot international

Afriyie Acquah is niet de bekendste speler uit de selectie van WK-deelnemer Ghana. Toch is het verhaal van deze 22-jarige speler indrukwekkend en bijzonder. Tien jaar geleden nog zwierf Acquah door de straten van zijn geboortestad Sunyani. Daar werd hij opgevangen door de Glentoran Academy, een voetbalacademie voor dakloze, kansarme kinderen, ooit opgericht door een dakloze Ghanees die het tot profvoetballer schopte. Acquah speelt inmiddels bij de Italiaanse club Parma en topspelers bij Ghana, zoals Michael Essien, willen maar wat graag dat Acquah een hoofdrol speelt in het team van Ghana (Nathanson, 2014). Al was het maar als voorbeeld voor de jeugd...

HOOFDSTUK 4

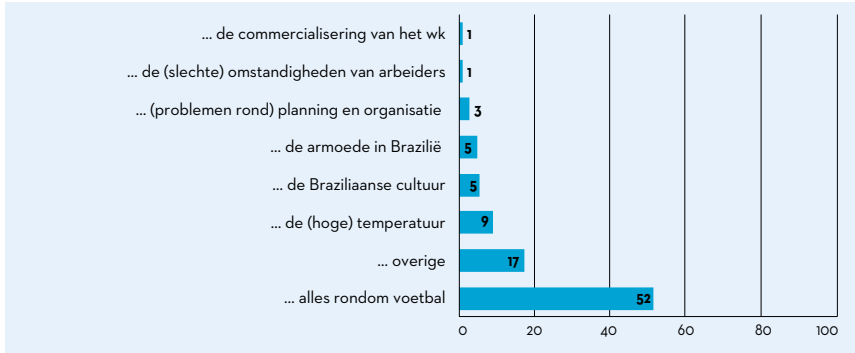
GEDACHTEN BIJ HET WK IN BRAZILIË

In dit laatste hoofdstuk gaan we in op de associaties van Nederlanders bij het WK in Brazilië. Speelt voor hen enkel sport een rol, of denken Nederlanders ook aan zaken die eerder in dit rapport aan de orde kwamen, zoals sociale ongelijkheid, de arbeidsomstandigheden bij de bouw van de stadions en de rol van de grote sportorganisaties?

We vroegen Nederlanders naar hun eerste gedachten bij het wereldkampioenschap voetbal in Brazilië. Ruim de helft van de Nederlanders (52%) denkt allereerst aan voetbal, of aan iets wat daar direct mee te maken heeft (zie Figuur 12). Genoemd worden onder andere de verwachte prestaties van het Nederlands elftal en het vrouwen daarin, de supporters, het kijken naar de wedstrijden op televisie en de sfeer onder Nederlanders tijdens het toernooi. Er is daarnaast ook een groep Nederlanders die aangeeft juist niet van voetbal te houden, de wedstrijden niet te zullen kijken op tv of voetbal ‘klinkklare onzin’ vinden. Ook zij vallen in de categorie ‘alles rondom voetbal’.

Hoewel er in de media aandacht wordt besteed aan eventuele misstanden rondom het WK, speelde dit voor Nederlanders eind januari 2014 nog maar een relatief kleine rol. 10 procent denkt aan problemen die zich voor, tijdens of na het WK (kunnen) voordoen, zoals lokale armoede (5%), problemen in de organisatie zoals het tijdig bouwen van stadions (3%), uitbuiting van arbeiders en verre-gaande commercialisering van het WK (beide 1%). Eén op de zes Nederlanders denkt daarnaast aan ‘overige dingen’ bij het WK in Brazilië. Hier wordt onder andere genoemd dat men geen interesse heeft (‘ik wist niet dat het WK in Brazilië wordt gehouden’ of ‘ik denk nergens aan’), dat het ‘ver weg’ is en ‘dat het dan zomer is’.

⁸ NCDO publiceerde in februari 2014 al een korte factsheet over Nederlanders en de Olympische Spelen in Sotsji, te vinden op: <http://www.ncdo.nl/nederlanders-en-de-spelen>.

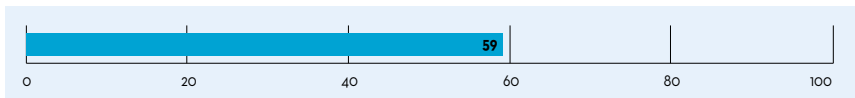

Figuur 12 Wat is het eerste waar u aan denkt bij het WK in Brazilië? Denkt aan ... (%). Gewogen resultaten, n = 495.

Als we deze resultaten vergelijken met een soortgelijke vraag over de Olympische Spelen in Sotsji, valt op dat de betrokkenheid van Nederlanders bij politieke kwesties in Rusland veel hoger was. Bijna de helft van de Nederlanders (45%) dacht alleen aan politieke kwesties die daar speelden, zoals homorechten, aanslagen en geldverspilling, en niet aan sport⁸. Mogelijk speelt hier deels het moment waarop de vragen zijn gesteld een rol. De vragenlijst is eind januari 2014 aan Nederlanders voorgelegd, op een moment waarop de verschillende kwesties rondom Sotsji veel media-aandacht kregen. De niet direct aan sport gerelateerde vraagstukken rondom het WK in Brazilië kregen toen nog in veel mindere mate aandacht.

Een WK over armoede?

Voor veel Nederlanders gaat het WK in eerste instantie over voetbal, zo bleek hiervoor. Dat betekent echter niet dat een WK alleen om sport hoeft te draaien. Amnesty International zag de Spelen als een kans om door te praten en “je invloed aan te wenden”, de situatie te verbeteren (Karimi, 2013). Bijna 60 procent van de Nederlanders geeft aan dat het WK in Brazilië een goed moment is om aandacht te vragen voor armoede in dit land (Figuur 13). Daarbij is géén verschil tussen Nederlanders die bij het WK in Brazilië allereerst aan sport denken, en Nederlanders die het WK allereerst associeerden met ‘armoede, mensenrechten, arbeidsomstandigheden en overige’.

Figuur 13 Het WK voetbal in Brazilië is een goed moment om aandacht te vragen voor de armoede in dit land (% (helemaal) mee eens). Gewogen resultaten, n = 999.

HOOFDSTUK 5

TOT SLOT

Op 12 juni 2014 begint het WK voetbal in Brazilië. Een toernooi schept torenhoge verwachtingen, niet alleen in sportief opzicht. In deze studie stond de volgende hoofdvraag centraal:

Wat zijn de verwachte effecten (sociaal, economisch, ecologisch) van de organisatie van een WK voetbal en wat is de houding van Nederlanders over een WK-organisatie en verantwoordelijke sportfederaties, sponsors en sporters?

Wat zijn de verwachte effecten van de organisatie van een WK-voetbal?

In Brazilië bestaat een relatief hoge mate van sociaal-economische ongelijkheid. Het is gezien de cijfers over de eerdere organisatie van wereldkampioenschap voetbal niet te verwachten dat het WK in de zomer van 2014 deze ongelijkheid gaat oplossen. De (economische) voordelen van een WK lijken vooral te gelden voor de sportbonden en grote multinationale sponsors. Hoewel het toerisme rondom het WK hoogtij viert lijkt het aantal banen voor de lokale bevolking niet (duurzaam) te groeien. Bovendien zijn rondom de (her)bouw van WK-stadions veel schendingen van arbeidersrechten gerapporteerd. Niet alleen in Brazilië maar zeker ook in Qatar, WK-organisator in 2022.

Toch zorgt een WK, bij uitblijven van criminaliteit en logistieke problemen, voor een verbetering van het imago van een land. Ook kunnen voetballers zich als rolmodel laten lenen in de strijd tegen armoede. Op die manier kan de sport verbreederen en helpen in armoedebestrijdingsprojecten. Het is lastig op basis van bestaande informatie een uitspraak te doen over het netto-effect van de organisatie van een WK op een land. De kosten en baten zijn zo verschillend dat een vergelijk haast onmogelijk is. Daarnaast spelen voor elk WK weer andere (positieve en negatieve) effecten een hoofdrol, en zijn de WK's onderling dus lastig te vergelijken.

Verder valt wel de toegenomen aandacht voor mensenrechten (waaronder de rechten van arbeiders) op. Enkele officials bij (Nederlandse) sportbonden

gaven al aan dat dit in de toekomst moet worden meegenomen bij de locatie-keuze voor een WK (en Olympische Spelen). Bij eerdere toernooien speelde deze discussie nog vooral en slechts bij maatschappelijke organisaties en in de Tweede Kamer. Deze discussie lijkt nu verbreed. Uit deze studie blijkt namelijk dat Nederlanders vinden dat mensenrechten een belangrijker criterium voor toewijzing moeten worden.

De verantwoordelijkheid van sportfederaties, sponsors en sporters?

De weinig transparante manier van toewijzing door FIFA (en IOC) en de verhalen rond corruptie lijken het vertrouwen in de sportbonden geen goed te hebben gedaan; het vertrouwen in de FIFA onder Nederlanders blijft steken op een ruime onvoldoende.

Nederlanders hebben een duidelijke mening over de manier waarop het geld voor een WK-organisatie wordt verdeeld. Ruim twee derde van de Nederlanders vindt dat Brazilië beter geld uit kan geven aan het bestrijden van armoede onder de lokale bevolking dan aan de bouw van stadions voor het WK. Ook vindt de meerderheid van de Nederlanders dat FIFA en internationale sponsors gewoon belasting moeten betalen in een organiserend land.

De vraag is in hoeverre het moment waarop dit onderzoek is uitgevoerd (een paar maanden voor het WK) van invloed is geweest op de resultaten. Het zou dan ook interessant zijn de vragen nogmaals voor te leggen vlak voor of na een toernooi. Op basis van dit onderzoek kunnen we wel concluderen dat sport voor veel Nederlanders tijdens het wereldkampioenschap op nummer één staat, maar dat dit zeker niet betekent dat er geen verantwoordelijk gedrag van de sportfederaties, sponsors en sporters wordt verwacht. Een minderheid van de Nederlanders vindt dat voetballers zich tijdens het WK *niet druk* hoeven te maken over de armoede aldaar. Maatschappelijke betrokkenheid van voetballers als Clarence Seedorf en Robin van Persie lijkt te worden gewaardeerd, ook tijdens een WK.

HOOFDSTUK 6

METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING

Voor deze publicatie is **survey onderzoek** verricht om inzicht te krijgen in de houding van Nederlanders rondom het WK voetbal. Op basis van **deskresearch** worden deze bevindingen geduid om een completer kader te bieden aan de lezer.

Het onderzoek onder Nederlanders is op twee momenten uitgevoerd, de eerste vragenlijst is uitgezet tussen 23 en 29 januari 2014 en de tweede vragenlijst tussen 28 maart en 3 april 2014, beiden online (CAWI-methode). De steekproef is getrokken in TNS NIPO Consumerbase, een panel voor Nederlandse burgers/consumenten. Voor beide vragenlijsten is een representatieve steekproef van respectievelijk 1.443 en 1.611 Nederlanders getrokken op de volgende achtergrondkenmerken; geslacht, leeftijd, opleiding, gezinsgrootte, regio en stemgedrag 2012. Aan het eerste onderzoek namen 999 mensen deel (respons 69%) en aan het tweede deel 1.034 mensen (respons 64%). De resultaten zijn herwogen op geslacht, leeftijd, opleiding, gezinsgrootte, regio en stemgedrag 2012.

Voor de deskresearch zijn relevante wetenschappelijke en actuele bronnen (bijvoorbeeld beleidsstukken, krantenartikelen etc.) geselecteerd en geanalyseerd. De keuze voor deze publicaties wordt mede bepaald op basis van relevantie en het gewicht van de auteur of bron en de mate waarin gegevens recent zijn. De deskresearch streeft geen volledigheid na; er kan geen recht gedaan worden aan alle beschikbare bronnen.

Vragen over de publicaties en de methodologie kunnen aan de auteur(s) gesteld worden via onderzoek@ncdo.nl.

LITERATUURLIJST

- Alm, J., & Andersen, J.S. (2012). *Brazilian world cup stadiums: A predictable legacy challenge*. Copenhagen, Denmark: Idrættens Analyseinstitut & Play the Game. Geraadpleegd op <http://www.idan.dk/vidensbank/udgivelser/brazilian-world-cup-stadiums-a-predictable-legacy-challenge/b610672d-360d-4848-90bb-a10000e0791d>
- Amnesty International (2014). Aandacht voor mensenrechten bij bezoek koning en premier aan Olympische Poetinshow. Geraadpleegd op <http://www.amnesty.nl/nieuwsporaal/nieuws/aandacht-voor-mensenrechten-bij-bezoek-koning-en-premier-aan-olympische-poetins>
- Aplicada, I.d.P.E. (2014). *Tolerância social à violênciacontra as mulheres* (Sistema de Indicadores de Percepção Social) IPEA. Geraadpleegd op http://www.ipea.gov.br/portal/images/stories/PDFs/SIPS/140327_sips_violencia_mulheres.pdf
- Asia's Rich and Poor: For whosoever hath, to him shall be given, and he shall have more (2007, 9 augustus). *The Economist*.
- Blankendaal, S. (2014). Laat maar, dat WK. *OneWorld*. Geraadpleegd op <http://www.oneworld.nl/wereld/laat-maar-dat-wk>
- Bond, P., & Cottle, E. (2011). Economic promises and pitfalls of South Africa's world cup. In Cottle, E. (Ed.), *South Africa's world cup: A legacy for whom?* University of Kwazulu Natal Press.
- Coates, D. (2012). *World cup economics: What Americans need to know about a US world cup bid*. Baltimore, MD: University of Maryland. Geraadpleegd op http://www.umbc.edu/economics/wpapers/wp_10_121.pdf
- De Bruijn, R., & Mamadouh, V. (2011, mei). In de schaduw van het WK 2010: Kaapse acties voor een betere huisvesting. *Geografie*.
- FIFA wijst beroep van geschorste leden af (2011). *De Volkskrant*. Geraadpleegd op <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2698/Sport/article/detail/1831567/2011/02/04/FIFA-wijst-beroep-van-geschorste-leden-af.dhtml>
- Geweld tegen Vrouwen in Brazilië: Het recht er sensueel uit te zien (2014, 17 april). *De Volkskrant*.
- Gibson, O. (2014, 18 March). Qataris paid Fifa official \$1.2m after world cup bid win, documents claim. *The Guardian*. Geraadpleegd op <http://www.theguardian.com/football/2014/mar/18/qatar-fifa-jack-warner-world-cup>

- Gibson, O., & Pattisson, P. (2014, 24 January). Qatar World Cup: 185 Nepalese died in 2013 - official records. *The Guardian*. Geraadpleegd op <http://www.theguardian.com/world/2014/jan/24/qatar-2022-world-cup-185-nepalese-workers-died-2013>
- Gupta, G. (2013, June 18). Brazil's protests: Social inequality and world cup spending fuel mass unrest. *Time*.
- Hazewinkel, H.J. (2001, oktober). Sport, buitenlandse politiek en mensenrechten: Olympische spelen als spiegel van het wereldgebeuren. *Internationale Spectator*, LV10, 509-515.
- Heerts, T. (2014). *Arbeidsomstandigheden WK Qatar 2022. Open brief aan de KNVB FNV*. Geraadpleegd op <http://www.fnv.nl/site/media/pdf/104182/brief-wk-2022-knvb>
- Hogeling, L., Kamphof, R., Van Geffen, M., & Carabain, C. (2014). *Nederlanders & de Olympische Spelen in Sotsji: Sport of politiek* (Factsheet onderzoek). Amsterdam: NCDO. Geraadpleegd op <http://www.ncdo.nl/nederlanders-en-de-spielen>
- Hudson, J. (2006). Institutional trust and subjective wellbeing across the EU. *Kyklos*, 59 (1), 43-62. doi:10.1111/j.1467-6435.2006.00319.x
- International Olympic Committee (2013). *Roles and responsibilities during the Olympic Games* (Factsheet) Geraadpleegd op http://www.olympic.org/Documents/Reference_documents_Factsheets/Roles_and_responsibilities.pdf
- International Trade Union Confederation (2012). Qatar's workers need a real trade union. Geraadpleegd op <http://www.ituc-csi.org/qatar-s-workers-need-a-real-trade.html?lang=en>
- Isaude.net. (2013, 27 September). Pollution in São Paulo is 2.5 times higher than the WHO limit. Geraadpleegd op <http://www.isaude.net/en/noticia/35936/public-health/pollution-in-sao-paulo-is-25-times-higher-than-the-who-limit>
- J.P. (2014). Brazil's election: Dilma's fragile lead. Retrieved from <http://www.economist.com/blogs/americasview/2014/04/brazils-election>
- Jager, J. (2014, april). In São Paulo zijn onvoltooide WK-stadions niet het grootste probleem. *De Correspondent*.
- Jennings, A. (2011). Investigating corruption in corporate sport: The IOC and FIFA'. *International Review for the Sociology of Sport*, 46, 387-398. Geraadpleegd op <http://irs.sagepub.com/content/46/4/387.short>
- Jongkind, K. (2010). WK 2014 Brazilië: Veilig? *Nieuwsuur*. Geraadpleegd op <http://nieuwsuur.nl/onderwerp/200740-wk-2014-brazilie-veilig.html>
- Karimi, A. (2013, 9 augustus). Het dilemma van de Spelen. *Sp/ts*.

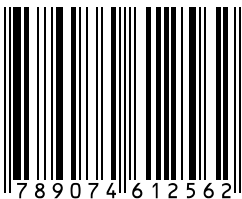
Geraadpleegd op <http://www.spitsnieuws.nl/archives/binnenland/2013/08/het-dilemma-van-de-spelen>

- Keogh, F. (2010). The world cup in their hands: Who are the FIFA 22? *BBC Sport*. Geraadpleegd op <http://news.bbc.co.uk/sport2/hi/football/9101371.stm>
- Kiernan, P. (2014, 8 april). Public opinion on hosting world cup worsens in Brazil. *Wall Street Journal*. Geraadpleegd op <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304640104579489533344794974>
- Kloosterman, R., & Schmeets, H. (2010). Vertrouwen in medemens en instituties toegenomen aan het begin van de 21e eeuw. *Bevolkingstrends, 2e kwartaal*.
- KNVB (2014). KNVB reageert op brief FNV. Geraadpleegd op <http://www.knvb.nl/nieuws/34027/knvb-reageert-op-brief-fnv>
- Koutrou, N. (2012). The social responsibility of the Olympic athlete as a youth role model. Geraadpleegd op http://www.sportanddev.org/en/newsviews/highlighted_initiative/social_legacy_of_london_2012_olympics/?4498/1/The-social-responsibility-of-the-Olympic-athlete
- Mbola, B. (2011). The game that united a nation Geraadpleegd op <http://www.sanews.gov.za/south-africa/game-united-nation>
- Nathanson, P. (2014). Afriyie Acquah: Streets of Ghana to the World Cup - via Glentoran. Retrieved from <http://www.bbc.com/sport/0/football/26730772>
- NOS (2014a). Blatter heeft spijt van WK. Geraadpleegd op <http://nos.nl/artikel/648638-blatter-heeft-spijt-van-wk-in-qatar.html>
- NOS (2014b). Meer aandacht mensenrechten. Geraadpleegd op <http://nos.nl/os2014/artikel/597630-meer-aandacht-mensenrechten.html>
- Pattison, P. (2013, 25 September). Revealed: Qatar's world cup 'slaves'. *The Guardian*. Geraadpleegd op <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/25/revealed-qatars-world-cup-slaves>
- Rabanea, Z.Z. (2014). Macho notions of rape linger in Brazil. *Aljazeera America*. Geraadpleegd op <http://america.aljazeera.com/opinions/2014/5/brazil-rape-sexualviolenceipeawomenculture.html>
- Riemersma, M. (2013). *Factsheet: Arbeidsproblemen bij het WK voetbal 2014 in Brazilië Profundo*. Geraadpleegd op http://www.profundo.nl/page/show/thema-s/p632#_2013_p-632
- Rijksoverheid (2008). Clarence Seedorf krijgt prijs voor Sport & Ontwikkelingssamenwerking. Geraadpleegd op <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2010/08/09/clarence-seedorf-krijgt-prijs-voor-sport-ontwikkelings-samenwerking.html>
- Samson, O. (2007). Soccer world cup hardly touched German economy. Geraadpleegd op <http://www.dw.de/soccer-world-cup-hardly-touched->

german-economy/a-2449448

- Stouwdam, H. (2008, 23 augustus). China heeft aansluiting bij de wereld gevonden. *NRC*. Geraadpleegd op http://vorige.nrc.nl/sport/article1960616.ece/China_heeft_aansluiting_bij_de_wereld_gevonden
- Szymanski, S. (2002). The economic impact of the world cup. *World Economics*, 3 (1).
- UEFA-bobo's betalen geen taks (2014, 24 april). *De Telegraaf*. Geraadpleegd op http://www.telegraaf.nl/telesport/voetbal/22546198/_Vrij_speel_UEFA-bobo_s_.html
- United Nations Environment Programma (2012). FIFA world cup: South Africa 2010 report. Nairobi, Kenya: UNEP. Geraadpleegd op http://www.unep.org/pdf/pressreleases/FIFA_2010_LR.pdf
- United Nations General Assembly (2009). *Report of the Special Rapporteur on adequate housing as a component of the right to an adequate standard of living, and on the right to non-discrimination in this context, Raquel Rolnik*. Paper presented at the Human Rights Council, Thirteenth session. http://www.un.org/wcm/webdav/site/sport/shared/sport/pdfs/Resolutions/A-HRC-13-20/A-HRC-13-20_EN.pdf
- Van den Bos, B. (2013). Sotsji: Olympisch ideaal te koop. *Internationale Spectator*, 67, 15-16.
- Vissers, W. (2013, 24 september). Het is een gotspe, een WK in een bloedheet land zonder voetbalcultuur. *de Volkskrant*. Geraadpleegd op <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/6325/Ballenjongens/article/detail/3515069/2013/09/24/Het-is-een-gotspe-een-WK-in-een-bloedheet-land-zonder-voetbalcultuur.dhtml>

ISBN 978-90-74612-56-2

Op 12 juni 2014 trapt Brazilië af voor het wereldkampioenschap voetbal in eigen land. De organisatie van een groot toernooi schept torenhoge verwachtingen, niet alleen in sportief opzicht. Voorafgaand aan het WK waren er incidenten rond stadions en protesten over toenemende ongelijkheid in het land. Ook de FIFA zelf kwam onder druk te staan door beschuldigingen van corruptie rond de toewijzing van het WK voetbal aan Qatar in 2022. Ondanks de negatieve berichten blijft voetbal onverminderd populair en kan de organisatie van een WK een land ook laten stralen, zoals bijvoorbeeld bij Zuid-Afrika in 2010.

NCDO heeft in een representatief onderzoek aan Nederlanders gevraagd hoe zij denken over de effecten van een WK voetbal. Bovendien is gevraagd naar het vertrouwen in sportkoepels als FIFA en IOC en naar de verantwoordelijkheid van sporters tijdens toernooien in het benoemen van problemen als armoedebestrijding en mensenrechten.

**NC
DO**

Deze onderzoekspublicatie is een uitgave van NCDO, juni 2014